

Πῶς λοιπὸν δύναται ἡ W. L. νὰ πραγματοποιηθῆ, ἐκπληρῶνουσα τὸ ἔργον της (ἦτοι νὰ εὔρη τὴν ἀρχὴν τοῦ συστήματος τῶν παραστάσεων τῶν συνοδευομένων ὑπὸ τῆς ἀναγκαιότητος, δηλαδή τῆς ἐμπειρίας); Ἄς προσέξωμεν ὅτι ὅταν θέλωμεν καὶ τούτου τοῦ ἔργου νὰ εὔρωμεν τὴν ἐσωτέραν σημασίαν εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς ἐσωτερικῆς ἰσχύος τῶν ἡμετέρων παραστάσεων καὶ ἐπομένως εἰς τὴν κατάληξιν εἰς τὸ εἶναι, ἂν θέλωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν εἰς τοῦτο τὸ ἔργον, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ἀφαιρέσωμεν πᾶν εἶναι.

Τῷ ὄντι ἡ ἐρώτησις ἢ τεθεῖσα (πῶς εἶναι δυνατόν ἔν εἶναι δι' ἡμᾶς;) ἀκριβῶς ἀφαιρεῖ πᾶν εἶναι. Δηλαδή, ἂς προσέξωμεν, δὲν εἶναι ὅτι αὕτη νοεῖ ἔν ὄχι—εἶναι μὲ τὸ ὅποιον αὕτη ἢ ἔννοια εἶναι μόνον ἀρνητικὴ, δὲν γίνεται ἀφαίρεσις αὐτῆς· ἀλλὰ μᾶλλον αὕτη δὲν νοεῖ διόλου γενικῶς τὴν ἔννοιαν τοῦ εἶναι οὔτε θετικῶς οὔτε ἀρνητικῶς. Αὕτη ἀσχολεῖται περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ κατηγορήματος τοῦ εἶναι γενικῶς, εἴτε προστιθεμένου εἴτε αἰρουμένου· ἀλλ' ἡ ἀρχὴ εὔρισκεται πάντοτε ἐκτὸς ἐκείνου τοῦ ὁποίου εἶναι ἀρχή, ἦτοι εἶναι ἀντίθετος εἰς τοῦτο. Γίνεται λοιπὸν ζήτημα κατηγορητικότητος ὄχι τοῦ εἶναι καθ' ἑαυτό, καὶ δι' αὐτὸ τὸ πρόβλημα τῆς μεταφυσικῆς, κατὰ τὴν κοινὴν σημασίαν τῆς λέξεως τοῦ ἀναζητεῖν τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι δι' ἡμᾶς, δὲν κεῖται εἰς τὸν λόγον· τοῦτο λοιπὸν εἶναι τι τὸ ἄλογον, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἡ ἀρχὴ αὕτη τοῦ εἶναι παραμένει ἐκτὸς τῆς κατηγορητικότητος ἢ ὁποῖα εἶναι οὐσιώδης εἰς τὸν λόγον.

Ἡ αἰτουμένη ἀφαίρεσις παντὸς' εἶναι εἰς ποῖαν ἐκ τῶν δύο σειρῶν εὔρισκεται; Βεβαίως εἰς τὴν σειρὰν τοῦ φιλοσοφικοῦ συλλογισμοῦ· ἡ ἄλλη σειρὰ ἕως τώρα δὲν εἶναι ἀκόμη παροῦσα. Ἄλλὰ τοῦ φιλοσόφου ὡς τοιούτου ἢ θεμελιώδης ἀπόφανσις εἶναι αὕτη: Εὐθύς ὡς εἶναι τὸ ἐγὼ μόνον δι' ἑαυτό τὸ ἴδιον, ἐξ ἀνάγκης γεννᾶται εἰς αὐτὸ συγχρόνως ἔν εἶναι ἐκτὸς αὐτοῦ· ἀπόφανσις ἢ ὁποῖα δὲν δύναται νὰ ἀποδειχθῆ δι' ἔν σύστημα τῆς ὑπάρξεως καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ δύναται νὰ παρατηρηθῆ κατὰ τὸ ἀρχικὸν χωρεῖν τοῦ λόγου. Καὶ δι' αὐτὸ ἐπειδὴ ἡ ἐμφάνισις τοῦ εἶναι ἐκτὸς τοῦ ἐγὼ εἶναι ἐξηρητημένη ἐκ τοῦ εἶναι τοῦ ἐγὼ, τὸ πρῶτον ζήτημα εἶναι κυρίως: πῶς εἶναι τὸ ἐγὼ δι' ἑαυτό τὸν ἴδιον; Τὸ πρῶτον αἴτημα: νόησον τὸν ἑαυτὸν σου, σχημάτισον τὴν ἔννοιαν σου τοῦ ἰδίου· καὶ σημείωσον πῶς σὺ κάμνεις αὐτό.

Καί κατά πρῶτον, εἰς τὴν περιγραφεῖσαν πράξιν τί πράγμα ἀνήκει εἰς τὸν φιλόσοφον ὡς φιλόσοφον· τί πράγμα ἀνήκει εἰς τὸ ἐγὼ τὸ ὁποῖον οὗτος ὀφείλει νὰ παρατηρῇ; Εἰς τὸ ἐγὼ δὲν ἀνήκει τίποτε περισσότερο ἢ τὸ ἐπαναστρέφειν εἰς ἑαυτό· πᾶν τὸ ὑπόλοιπον ἀνήκει εἰς τὴν σχέσιν τοῦ φιλοσόφου, διὰ τὸν ὁποῖον ὑπάρχει ἤδη ὡς καθαρὸν γεγονὸς τὸ σύστημα τῆς ὄλης ἐμπειρίας, τὸ ὁποῖον ὀφείλει νὰ παραχθῇ ἐκ τοῦ ἐγὼ ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς του, διὰ νὰ μανθάνῃ οὗτος νὰ γνωρίζῃ τὴν γένεσιν αὐτοῦ.

Τοῦτο δὲ τὸ ἐπαναστρέφειν, ἀνήκον εἰς τὸ ἐγὼ διὰ νὰ παρατηρῇ, δὲν εἶναι οὔτε νοεῖν, οὔτε συνειδησις, οὔτε αὐτοσυνειδησία: με τοιαύτην πράξιν δὲν λαμβάνει χώραν οὐδεμία συνειδησις. Τὸ ἐγὼ τίθεται ὑπ' αὐτῆς με τὴν δυνατότητα τῆς αὐτοσυνειδησίας, καί, με ταύτην, πάσης ὑπολειπομένης συνειδησεως· ἀλλὰ δὲν γεννᾶται ἀκόμη πραγματικὴ τις συνειδησις.

Τοιαύτη ἐπομένως πράξις εἶναι ἀπλή ἐποπτεία. Ὁ φιλόσοφος, ἔπειτα, ἐπειδὴ δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἐποπτεῖαν τοιαύτης πράξεως ἢ εἰς ἑαυτὸν τὸν ἴδιον, ὀφείλει, κυρίως διὰ νὰ δύναται νὰ ἔχῃ ἐποπτεῖαν αὐτῆς, νὰ τὴν παραγάγῃ. Καί τὴν παράγει εἰς τὸν ἑαυτὸν του κατὰ βούλησιν καὶ με ἐλευθερίαν (willkürlich καὶ mit Freiheit).

Δι' αὐτὸ ἡ παραγωγή αὕτη οὔτε ἔχει ἔλλειψιν ἀντικειμενικότητος οὔτε καὶ δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ἀναγκαίαν σκέψιν· ἐπειδὴ ἡ ἐνέργεια αὕτη (τοῦ φιλοσόφου) εἶναι ἐκ τῆς φύσεως τῆς ἀντικειμενικῆς. Ἐγὼ εἶμαι δι' ἐμέ· τοῦτο εἶναι τὸ γεγονὸς. Καὶ ἐπειδὴ ἐγὼ εἶμαι ἐλεύθερος, δύναμαι νὰ λάβω χώραν μόνον διὰ μέσου ἐνεργείας τινός· καὶ μόνον διὰ μέσου ταύτης τῆς ὠρισμένης ἐνεργείας. Ἡ ἐνέργεια αὕτη εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἔννοια τοῦ ἐγὼ: ἔννοια τοῦ ἐγὼ καὶ ἔννοια ταύτης τῆς ἐνεργείας εἶναι ἓν. Εἶναι οὕτω, ἐπειδὴ ἐγὼ οὕτω πράττω.

Ἐκείνη ἡ ἀμφιβολία περὶ τῆς ἀντικειμενικότητος στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἰδιαιτέρας προϋποθέσεως, ὅτι τὸ ἐγὼ εἶναι ἀκόμη ἄλλο τι πράγμα πέρα τῆς ἰδίας του σκέψεως περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. Οὕτω ὁ φιλόσοφος, με ταύτην τὴν ἐνέργειαν, ἐννοεῖ, δὲν ἔχει μόνον ἐποπτεῖαν: γεννᾶται οὕτω ἡ συνειδησις. Ἀλλὰ τί νὰ εἶναι τοῦτο τὸ ἐνεργεῖν οὗτος ἀφήνει νὰ ἐποπτεύσωμεν, δὲν δύναται νὰ ἀνακοινώσῃ με ἐννοίας, καθόσον ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὑπάρχει εἰς ταύτην τὴν ἐποπτεῖαν συλλαμβάνεται διὰ

μέσου τῆς ἀντιθέσεως τοῦ ἀπλοῦ εἶναι· καὶ ἐνεργεῖν δὲν εἶναι εἶναι, καὶ εἶναι δὲν εἶναι ἐνεργεῖν. Αὕτη ἡ στάσις τοῦ φιλοσόφου εἶναι δυνατοτάτη, εὐκολωτάτη, φυσικωτάτη: δύναται τις νὰ ἐλπίζῃ ὅτι ἕκαστος δύναται νὰ νοῆ τὸν ἑαυτὸν του. Καὶ τὸ ἐγὼ καὶ τὸ ἐνεργεῖν στρεφόμενον πρὸ ἑαυτοῦ εἶναι ἔννοια παντελῶς αἰ αὐταί. Διὰ τοῦτο δὲ ὁ ὑπερβατικὸς ἰδανισμὸς (ὁ ὁποῖος διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἐμπειρίαν ἀφήνει κατὰ μέρος τὸ πρᾶγμα), πραγματοποιούμενος συστηματικῶς, δὲν δύναται νὰ φέρεται κατ' ἄλλον τρόπον ἢ κατὰ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον φερόμεθα εἰς τὴν W. L. Εἰς τὴν νόησιν ὑπάρχει, ὡς εἶδομεν συγχρόνως, πραγματικότης καὶ ἰδανικότης, θέσις αὐτῆς τῆς νοήσεως διὰ τῆς ἐνεργείας καὶ κατάληψις αὐτῆς. Πῶς δὲ δύναται νὰ ἐκπληρωθῇ αὕτη ἡ ἀρχικὴ πρᾶξις διὰ τῆς ὁποίας ἡ νόησις συλλαμβάνει ἑαυτήν, γίνεται ἀντικειμενικὴ δι' αὐτήν; Διὰ τίνος πνευματικῆς ἐποπτείας: ἐποπτείας καθ' ὅσον βλέπει, πνευματικῆς ἐπειδὴ εἶναι αὕτη καθαρὰ ἐνέργεια τῆς νοήσεως, ἡ ὁποία συνεπιφέρει μεθ' ἑαυτῆς ἀπόλυτον σαφήνειαν. Ἡ πνευματικὴ ἐποπτεία εἶναι ἡ ἄμεσος συνείδησις ὅτι ἐνεργῶ καὶ ἐκεῖνου τὸ ὁποῖον πράττω ἐνεργῶν. «Τοῦτο τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὸν φιλόσοφον, τὸ ἔχειν ἐποπτεῖαν ἑαυτοῦ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως, ἐκ τῆς ὁποίας γεννᾶται εἰς αὐτὸν τὸ ἐγὼ, λέγω πνευματικὴν ἐποπτεῖαν», ἡ ὁποία δὲν δύναται νὰ ἀποδειχθῇ με ἐννοίας, ἀλλ' «ἕκαστος ὀφείλει νὰ εὔρη ἄμέσως ἐν ἑαυτῷ». Αὕτη εἶναι παροῦσα ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν εἰς τὴν ἡμετέραν συνείδησιν. «Δὲν δύναμαι νὰ κάμω βῆμα, οὐδὲ νὰ κινήσω χεῖρα ἢ πόδα ἄνευ τῆς πνευματικῆς ἐποπτείας τῆς αὐτοσυνειδησίας μου κατὰ ταύτας τὰς ἐνεργείας». Ἄλλ' ἐὰν εἴμεθα βέβαιοι περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς πνευματικῆς ἐποπτείας, πρέπει νὰ προστεθῇ ὅτι αὕτη ἐν τῇ πραγματικότητι δὲν ὑπάρχει κεχωρισμένη ἀπὸ τοῦ ὑπολοίπου τῆς συνειδήσεως ὡς τελεία πρᾶξις ταύτης. Ἐὰν αὕτη ἀποχωρίζεται γίνεται δι' ἀναλυτικοῦ τρόπου ὅπως ὁ τρόπος καθ' ὃν ἀφαιρεῖται ἡ αἰσθητὴ ἐποπτεία.

Ἡ πνευματικὴ λοιπὸν ἐποπτεία ὑπάρχει κεχωρισμένη μόνον εἰς τὴν σκέψιν τοῦ φιλοσόφου.

Ἐνυπάρχουσα εἰς τὴν συνείδησιν πρώτη πηγὴ ταύτης ἡ πνευματικὴ ἐποπτεία εἶναι συνδεδεμένη μετὰ τὴν αἰσθητὴν ἐποπτεῖαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας εἶναι ἀχώριστος. Πῶς, λοιπὸν, ὁ φιλό-

σοφος φθάνει εἰς τὴν γνῶσιν καὶ εἰς τὴν κεχωρισμένην παράστασιν τῆς πνευματικῆς ἐποπτείας; Ἀπαντῶ; ἀναμφιβόλως ὅπως οὗτος ἔρχεται εἰς τὴν γνῶσιν καὶ εἰς τὴν κεχωρισμένην παράστασιν τῆς αἰσθητῆς ἐποπτείας, συμπεραίνων ἐκ τῶν φανερῶν γεγονότων τῆς συνειδήσεως. Τῷ ὄντι ἐὰν κλεισθῶμεν εἰς τὰς αἰσθητὰς παραστάσεις, δὲν θὰ εὕρωμεν ποτὲ τὴν ἐνεργὸν ἀρχὴν τοῦ παριστάνειν: θὰ εἴμεθα πάντοτε εἰς χρονικὴν σειρὰν· ἐνῶ γινώσκω ὅτι ἐὰν ἔχω πρόθεσιν νὰ σκεφθῶ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ὠρισμένον, ἢ ἐπιθυμητὴ σκέψις ἀκολουθεῖ. Ἐπομένως ὑπάρχει τις εἰδικὴ καὶ βεβαίως ἄμεσος συνείδησις (καὶ μάλιστα ἐποπτεία ὄχι βεβαίως αἰσθητῆ), ἢ ὁποία ἂν καὶ καταλήγει εἰς τι ὑλικὸν ὑφίστασθαι, εἶναι ἐποπτεία καθαρᾶς ἐνεργητικότητος, ἢ ὁποία δὲν εἶναι τίποτε τὸ στατικόν, ἀλλ' εἶναι τι τὸ προχωροῦν, ἢ ὁποία δὲν εἶναι εἶναι, ἀλλὰ ζῆν. Λοιπὸν, ἔχω τὴν πεποίθησιν ὅτι εἶμαι ἐδῶ ἢ ἐνεργὸς ἀρχή, ἢ αἰτία, καὶ δὲν δύναμαι νὰ τὸ ἀρνηθῶ χωρὶς νὰ ἀρνηθῶ τὸν ἑαυτὸν μου.

Τῆς τοιαύτης συνειδήσεως δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποδείξωμεν τὴν μὴ ἀπατηλότητα, ἢ ἀνατρέχοντες εἰς τὴν ἀμεσότητα τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως, ἢ ὁποία μᾶς βεβαιώνει περὶ τῆς ἡμετέρας αὐτοενεργητικότητος καὶ ἐλευθερίας. Ἐχομεν οὕτω τὴν ἐνότητα τῆς θεωρίας καὶ τῆς ἠθικότητος. Τὸ νὰ δεχθῶμεν μόνον τὰς ἐποπτείας τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου εἶναι νὰ ἄρωμεν πᾶσαν βάσιν τῶν ἰδίων ἡμῶν κατασκευῶν.

Ὅσον καὶ ἂν ὁ συγγραφεὺς τῆς W. L. δὲν ζητῇ νὰ στηρίζεται εἰς τὴν αὐθεντίαν κανενός, ὅμως ὀφείλει οὗτος νὰ ἐπιβεβαιώσῃ ἐναντίον τῆς γνώμης τῶν ὁπαδῶν καὶ ἐρμηνευτῶν τοῦ Kant, καὶ τοῦ ἰδίου τοῦ Kant, ὅτι ἡ W. L. συμφωνεῖ μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Kant καλῶς ἐννουμένην. Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ὁ Kant δὲν ἔπαυεν ἀπὸ τοῦ νὰ ἀρνηθῆται εἰς ἡμᾶς ἰκανότητα πνευματικῆς ἐποπτείας ἢ ὁποία πηγαίνει εἰς τὸ εἶναι, μὲ τὴν ὁποίαν συλλαμβάνομεν ἀπ' εὐθείας τὴν πραγματικότητα καθ' ἑαυτὴν, τὴν ἐποπτείαν τοῦ πράγματος καθ' ἑαυτό.

Ἀλλὰ τοιαύτη δὲν εἶναι ἡ ἐποπτεία τῆς W. L. Ὁ Kant δὲν ὑποθέτει πολλαχοῦ τὴν πνευματικὴν ἐποπτείαν μὲ σημασίαν ὁμοίαν μὲ ἐκείνην τὴν ὁποίαν ὁ Fichte δίδει εἰς τὴν πνευματικὴν ἐποπτείαν; Δὲν τὴν ὑπονοεῖ ρητῶς μὲ τὴν συνείδησιν τοῦ ἠθικοῦ νόμου; Ὁ ἠθικὸς νόμος ὀφείλει νὰ εἶναι ἡ γνωστικὴ αἰτία τῆς ὑπερβατικῆς ἐλευθερίας· ἡ ἐλευθερία ὅμως

αὕτη ἔχει τὸν χαρακτῆρα νοουμένου. Ἄλλὰ δὲν ἔχομεν συνειδησιν, μὲ τὸν Kant, τῆς κατηγορικῆς προστακτικῆς; Καὶ τί συνειδησις εἶναι αὕτη; «Ὁ Kant ἐλησμόνησε νὰ προβάλη εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ τοιαύτην ἐρώτησιν, ἐπειδὴ ποτὲ δὲν ἐπραγματεύθη τὴν θεμελίωσιν τῆς ὅλης φιλοσοφίας. Ἀναμφιβόλως τοιαύτη τις συνειδησις εἶναι ἄμεσος καὶ ὄχι βεβαίως αἰσθητῆ· λοιπὸν εἶναι κυρίως ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐγὼ ὀνομάζω πνευματικὴν ἐποπτεῖαν». Ὅθεν ἡ W. L. εἶναι καντισμός, ἐπειδὴ εἶναι ὑπερβατικὸς ἰδανισμός. Μὲ δύο λέξεις τὸ περιεχόμενον τῆς W. L. εἶναι τοῦτο: ὁ λόγος ὑπάρχει ἀπολύτως δι' ἑαυτὸν· οὗτος εἶναι μόνον δι' ἑαυτὸν. καὶ δι' ἑαυτὸν εἶναι ἀκόμη μόνον οὗτος.

Προσέτι δὲν εἶναι πνευματικὴ ἐποπτεία ἢ καθαρὰ κατάληψις (Apperzeption) τοῦ Kant; Πᾶσαι αἱ ἡμέτεραι παραστάσεις, λέγει ὁ Kant, πρέπει νὰ συνοδεύωνται ὑπὸ τοῦ ἐγὼ νοῶ «Ich denke». Ἄλλὰ τί νὰ ἐννοήσωμεν διὰ τοῦ ἐγὼ νοῶ; Ὁ Kant τὸ λέγει πολὺ ἀκριβέστερον μερικῶν καντιανῶν: εἶναι πράξις αὐθορμησίας, ἢ ὁποῖα δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν αἰσθητικότητα. Εἶναι, λοιπὸν, πράξις τοῦ καθαρῦ ἐγὼ ἢ ὁποῖα δὲν δύναται νὰ δοθῆ εἰς τὴν ἐμπειρικὴν συνειδησιν, ἀφοῦ εἶναι ὁ ὅρος ταύτης τῆς τελευταίας, καὶ ἐπομένως δὲν δύναται νὰ συλληφθῆ ἢ διὰ πνευματικῆς ἐποπτείας. Ὁ Kant ἀνεκάλυψεν ὅτι ἐκ τῆς αὐτοσυνειδησίας ἐξαρτᾶται πᾶσα συνειδησις: ἡ W. L. ἔδειξεν ὅτι ἡ συνειδησις ἑαυτοῦ ὄχι μόνον ὀρίζει πᾶσαν συνειδησιν, ἀλλὰ καὶ παράγει τὸ περιεχόμενον.

Τέλος εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπερασπίσω τὸν ἑαυτὸν μου ἀπὸ τῆς ἀντιρρήσεως τοῦ Reinhold, ὁ ὁποῖος λέγει, ἐκ συμφώνου μὲ τοὺς ἄλλους ἐρμηνευτάς, πλην τοῦ Beck, ὅτι ἡ ἀπόφάνσις τοῦ καθ' ἣν εἰς τὴν παράστασιν ἀντιστοιχεῖ τι ἐκτὸς ἡμῶν, ἐκ τοῦ ὁποῖου παράγεται τὸ ἐμπειρικὸν περιεχόμενον αὐτῆς τῆς παραστάσεως, εἶναι τελείως καντιανή. Καὶ ὅμως, ἀπαντῶ, δὲν εἶναι παντελῶς νέα ἢ ἀνακάλυψις ὅτι ὁ Kant δὲν γνωρίζει τίποτε τὸ ὁποῖον νὰ εἶναι διάφορον τοῦ ἐγὼ. Τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην ἔκαμεν ἤδη ὁ Jakobī πρὸ δέκα ἐτῶν, καὶ ὁ Αἰνησίδημος συνήγαγεν ἐξ αὐτῆς τὸν σκεπτικισμόν. Τί ἀπήντησαν οἱ Καντιανοί; Ὅτι τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ εἶναι νοούμενον.

Ὅθεν τὸ νὰ θέλωμεν νὰ δώσωμεν, ἐπαναλαμβάνει ὁ Fi-

chte με τὸν Μάιμον, τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ ὡς θεμέλιον εἰς τὸ αἴσθημα, τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ αὐτὸ θεμέλιον τούτου τοῦ νοουμένου, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτό, εἶναι νὰ βασίσωμεν τὸν ἐλέφαντα ὃ ὁποῖος ὑποβαστάζει τὴν γήνην σφαῖραν, ἐπὶ τῆς σφαίρας τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὁ ἴδιος ὑποβαστάζει.

Αἱ σαφεῖς πραγματικοκρατικαὶ προτάσεις τοῦ Kant περὶ τοῦ ἀντικειμένου ὡς δεδομένου, τῆς αἰσθήσεως ὡς δεκτικότητος κλπ. δὲν μᾶς κάμνουν νὰ ἐξέλθωμεν ποτὲ ἐκ τῆς νοήσεως, δὲν λέγουν εἰς ἡμᾶς ἄλλο ἢ ὅτι τὸ ἀντικείμενον, καὶ ὡς δεδομένον, εἶναι μόνον νοούμενον· ὅτι σὺ ἀποδίδεις εἰς σὲ τὸν ἴδιον, διὰ μέσου τῆς σκέψεώς σου τὴν δεκτικότητα ἢ αἰσθητικότητα· διὰ μιᾶς λέξεως: ἀπολύτως πᾶσα ἢ ἡμετέρα γνώσις ὀρμάται ἔκ τινος ἐπιδράσεως· ἀλλ' ὄχι διὰ μέσου ἀντικειμένου (Gegenstand). Αὕτη εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Kant καὶ εἶναι καὶ ἡ γνώμη τῆς W. L.

Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἀφοῦ γίνῃ δεκτὴ αὕτη ἢ ἐπίδρασις ὡς πρῶτον, ἐγὼ θέτω ἑμαυτὸν ὡς περιορισμένον κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἐποπτείας ταύτης τῆς αὐτοθέσεώς μου.

Ἐπομένως ὁ περιορισμὸς τοῦ ἐγώ, ὃ ὁποῖος δὲν δύναται νὰ λεχθῇ περὶ τοῦ νοουμένου ἐγὼ ἢ περὶ τοῦ νοοῦντος ἐγώ· διότι ἀρχικῶς ἐγὼ δὲν εἶμαι οὔτε τὸ νοοῦν οὔτε τὸ νοούμενον, καὶ οὐδὲν ἐκ τῶν δύο καθορίζεται ὑπὸ τοῦ ἄλλου, ἀλλ' ἐγὼ εἶμαι τὸ ἓν καὶ τὸ ἄλλο ἐν τῇ ἐνώσει των· τὴν ὁποίαν ἔνωσιν βεβαίως ἐγὼ δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἐγὼ χωρίζω, κατὰ τὴν σκέψιν, νοούμενον καὶ νοοῦν.

Οὗτος ὁ περιορισμὸς μου, κατὰ τὸν καθορισμὸν του, ἐκδηλώνεται εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς πρακτικῆς μου ἰκανότητος (καὶ ἐδῶ εἶναι τὸ σημεῖον ὅπου ἡ φιλοσοφία ἐκ τοῦ θεωρητικοῦ πεδίου ὠθεῖται πέρα εἰς τὸ πρακτικὸν πεδίον), περιορισμὸν τοῦ ὁποίου ἡ ἄμεσος ἀντίληψις εἶναι ἓν συναίσθημα (Gefühl): τὸ συναίσθημα τοῦ γλυκέος, τοῦ ἐρυθροῦ, τοῦ ψυχροῦ, κλπ. Τὸ νὰ λησμονήσωμεν τοῦτο τὸ ἀρχικὸν συναίσθημα εἶναι νὰ περιπέσωμεν εἰς τὸν ὑπερβατὸν ἰδανισμὸν· τὸ νὰ θελήσωμεν νὰ τὸ ἐξηγήσωμεν μετὰ τὴν ἐνεργητικότητα πράγματός τινος ἐπέκεινα εἶναι ὁ δογματισμὸς τῶν καντιανῶν. Μετὰ τοῦτο τὸ ἄμεσον συναίσθημα λαμβάνει τέλος πᾶσα ὑπερβατικὴ ἐξήγησις. Εἶναι ἀναμφιβόλως ἄμεσον γεγονὸς τῆς συνειδήσεως:

ἐγὼ αἰσθάνομαι ἐμαυτὸν οὕτω καὶ οὕτω καθωρισμένον. Οἱ καντιανοὶ δογματικοὶ οἱ ὅποιοι θέλουν ἀκόμη νὰ τὸ ἐξηγήσουν, δὲν δύνανται ἄλλως τε ἢ νὰ εἶπουν ὅτι οὗτοι εἶναι ἠναγκασμένοι νὰ δεχθοῦν πρᾶγμα τι καθ' ἑαυτὸ ὡς ἀρχὴν αὐτοῦ τοῦ συναισθήματος. Ἄλλὰ τοῦτο τὸ πρᾶγμα των καθ' ἑαυτὸ δι' αὐτὸ παρήχθη ἐκ τῆς σκέψεως των· ἐπομένως ὀφείλει συγχρόνως νὰ εἶναι πρᾶγμα καθ' ἑαυτό, δηλαδή νὰ μὴ παράγεται ἐκ τῆς σκέψεως. Ἐγὼ τῇ ἀληθείᾳ δὲν καταλαμβάνω.

Ὁ φιλόσοφος ἔχει ἐποπτεῖαν ἑαυτοῦ κατὰ τὸ ἐνεργεῖν μὲ τὸ ὅποῖον σχηματίζει τὴν ἔννοιαν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου δι' αὐτὸν τὸν ἴδιον, ἐλέγομεν ἤδη· τῶρα προσθέτομεν: οὗτος νοεῖ τοῦτο τὸ ἐνεργεῖν. Καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ οὗτος γνωρίζει ἐκεῖνο περὶ τοῦ ὁποίου ὀμιλεῖ, ἐνῶ καθαρὰ ἐποπτεῖα δὲν δίδει συνειδησιν· γνωρίζεται μόνον ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον συλλαμβάνεται καὶ νοεῖται: ἡ ἐποπτεῖα εἶναι καὶ παραμένει τὸ ὑπέδαφος τῆς ἐννοίας.

Πρέπει νὰ δικαιολογήσωμεν τὰς ἀκολουθούς ἀντιρρήσεις καὶ παρεννοήσεις. Καὶ πρῶτον: πᾶν νοεῖν εἶναι ἀναφέρεσθαι εἰς τι εἶναι, εἰς τὸ ἐγὼ ἐκ τοῦ ὁποίου ὀρμᾶται ἡ W. L., δὲν πρέπει νὰ ἀποδοθῇ τὸ εἶναι· ὅθεν ἡ W. L. εἶναι κενὴ καὶ μηδέν.

Ἡ ἀντίρρηση εἶναι ἀντιφατικὴ, ἀπαντᾷ ὁ Fichte. "Ἄς ἴδωμεν τὴν παρεννόησιν τῆς ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται. Τὸ ἐγὼ τῆς W. L. ἔχει τὸ εἶναι τὸ ὅποῖον ἔρχεται εἰς αὐτὸ ἐκ τοῦ νοεῖν του: τοῦτο τῷ ὄντι ἀποτελεῖ τὴν ἀντικειμενικότητά του. Ἐχει τὸ ἰδεατὸν εἶναι· δὲν ἔχει καὶ τὸ πραγματικὸν εἶναι, ἤτοι δὲν ἔχει καὶ τὴν πραγματικῶς ἐνεργοῦσαν ἐνεργητικότητα κυρίως πρακτικὴν τοῦ περιορίζοντος ἐγὼ, ἐν παραμένον ἐν τῷ χρόνῳ καὶ ὑφιστάμενον ἐν τῷ χώρῳ. Ἐὰν τοιοῦτον πραγματικὸν εἶναι ὄφειλε νὰ ἔχη τὸ ἐγὼ ἐκ τοῦ ὁποίου ὀρμᾶται ἡ W. L. βεβαίως δὲν θὰ ἦτο δυνατὴ μεταφυσικὴ· διότι ἡ ἔννοια τοῦ ἐγὼ θὰ ἦτο ἀκατανόητος: καὶ τότε δὲν θὰ ἦτο δυνατὴ αὐτοσυνειδησία, καὶ ἐπομένως καὶ γενικῶς δὲν θὰ ἦτο δυνατὴ συνειδησις. Ἡμεῖς ὀφείλομεν χωρὶς ἄλλο νὰ παύσωμεν τοῦ νὰ χιλοσοφῶμεν· οὐδὲ θὰ εἶχον οἱ ἡμέτεροι ἀντιλέγοντες μὲ αὐτὸ κερδίσει τίποτε, ἐπειδὴ θὰ ὄφειλον νὰ παύσουν καὶ αὐτοὶ τοῦ νὰ μᾶς ἀναιροῦν. Τὸ ἔργον κυρίως τῆς φιλοσοφίας εἶναι νὰ ἀποδείξῃ καὶ νὰ ἐξηγήσῃ γενετικῶς πῶς τὸ ἐγὼ φθάνει νὰ νοῆ ἑαυτὸ οὕτως. Οἱ ἀντίπαλοι πιέζουν ἡμᾶς καταφεύγοντες εἰς τὴν λογικὴν: εἶναι ἀντιφατικὸν νὰ προσδιορίσωμεν

ἔννοιάν τινά ὄχι μὲ τὸ κατηγορημα τοῦ πραγματικοῦ εἶναι. Δὲν θὰ ἦτο ἀντιφατικόν, ἀπαντῶμεν, ἐὰν οὗτοι ἤδη δὲν εἶχον προσδιρίσει τοιαύτην ἔννοιαν μὲ τὸ κατηγορημα τοῦ πραγματικοῦ εἶναι.

Ἄλλὰ ποῖος εἶπεν εἰς αὐτούς νὰ τὴν προσδιορίσουν οὕτω ;

Ἐὰν ἀντεῖπουν ὅτι ἐὰν ἀφαιρεθῇ τὸ εἶναι ἐκ τοῦ σημείου ἐξορμήσεως, ἐγὼ δὲν δύναμαι πλέον νὰ τὸ παραγάγω, ἀπαντῶ : Εἶναι ὑπάρχει μόνον διὰ τὸ παρατηρούμενον ἐγώ· τοῦτο νοεῖ πραγματικοκρατικῶς· διὰ τὸν φιλόσοφον ὑπάρχει ἐνεργεῖν καὶ τίποτε ἄλλο ἢ ἐνεργεῖν· διότι οὗτος νοεῖ, ὡς φιλόσοφος, ἰδανιστικῶς.

Εἰς τοῦτο δὲ ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ οὐσία τοῦ ὑπερβατικοῦ ἰδανισμοῦ γενικῶς καὶ τῆς παραστάσεως τούτου τοῦ ἰδανισμοῦ εἰς τὴν W. L. ἰδιαιτέρως, εἰς τὸ νὰ μὴ βλέπη τὴν ἔννοιαν τοῦ εἶναι ὡς ἔννοιαν πρώτην καὶ ἀρχικὴν, ἀλλὰ εἰς τὸ νὰ τὴν θεωρῇ μόνον ὡς ἔννοιαν παράγωγον, μάλιστα παράγωγον ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τῆς ἐνεργητικότητος ἐπομένως μόνον ὡς ἔννοιαν ἀρνητικὴν.

Τὸ μόνον θετικὸν πρᾶγμα διὰ τὸν ἰδανιστὴν εἶναι ἡ ἐλευθερία· Τὸ εἶναι εἶναι δι' αὐτὸν καθαρὰ ἄρνησις τῆς πρώτης. Μόνον ὑπὸ τοῦτον τὸν ὄρον ὁ ἰδανισμὸς ἔχει στερεὸν θεμέλιον καὶ παραμένει ἀκόλουθος μὲ τὸν ἑαυτὸν του. Διὰ τὸν δογματικὸν ὁ ὁποῖος ὀρμᾶται ἐκ τοῦ εἶναι ταῦτα θὰ εἶναι ἀνοησίαι· θὰ διαμαρτυρηθῇ ὅτι δὲν ἐννοεῖ, ὅτι δὲν δύναται, ὅτι δὲν θέλει ἀπολύτως νὰ νοῆ αὐτό. Καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν εἰς αὐτόν, λέγει ὁ Fichte.

Ἄλλὰ καὶ οὗτος πιστεύει ὅτι ἡμεῖς προσωπικῶς δυνάμεθα κάλλιστα νὰ νοήσωμεν τὸ ἡμέτερον σύστημα.

Ἡ W. L. ἀποφαίνεται ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποχωρισθῶμεν ἀπὸ τοῦ ἐγώ, Ἡ ἀπόφανσις αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐκ δύο ἀπόψεων· ἢ ἐκ τῆς ἀπόψεως τῆς κοινῆς συνειδήσεως οὕτως ὥστε δι' αὐτοῦ λέγεται : οὐδέποτε ἔχομεν ἄλλην παράστασιν, ἢ τὴν παράστασιν ἡμῶν τῶν ἰδίων· ἀνὰ πάσας τὰς στιγμὰς ὅλης τῆς ἡμετέρας ζωῆς νοοῦμεν πάντοτε : Ἐγώ, ἐγώ, ἐγώ, καὶ οὐδέποτε ἄλλο τι ἢ ἐγώ· ἢ ἐκ τῆς ἀπόψεως τοῦ φιλοσόφου δύναται νὰ θεωρηθῇ, καὶ θὰ εἶχε τὴν ἐξῆς σημασίαν : μὲ πᾶν ὅ,τι νοεῖται παρὸν εἰς τὴν συνείδησιν, πρέπει ἀναγκαστικῶς νὰ νοηθῇ μαζὶ τὸ ἐγώ· κατὰ τὴν ἐξήγησιν τῶν παρα-

στάσεων τῆς συνειδήσεως οὐδέποτε πρέπει νὰ ἀφήσωμεν κατὰ μέρος τὸ ἐγὼ ἢ ὅπως ἐκφράζει τοῦτο ὁ Kant: πᾶσαι αἱ παραστάσεις μου πρέπει νὰ δύνανται νὰ συνοδεύωνται καὶ νὰ νοῶνται ὡς συνοδευόμεναι ὑπὸ τοῦ ἐγὼ νοῶ. Πόσον εἶναι ἀνόητον νὰ νοήσωμεν ταύτην τὴν ἀπόφασιν κατὰ τὴν πρώτην ἀποψιν, καὶ πόσον εἶναι ἀπαραίτητον νὰ τὴν λάβωμεν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ φιλοσόφου. Ἐὰν ἡ ἀπόφασις αὕτη γίνῃ δεκτὴ ὑπὸ τὴν δευτέραν σημασίαν, οὐδεὶς ἴσως ὁ ὁποῖος εἶναι ἱκανὸς νὰ τὴν ἐννοήσῃ, θὰ ἀντεῖπῃ τίποτε κατ' αὐτῆς: καὶ ἂν εἶχε τις ταύτην προτιήτερα ἀκριβῶς νοήσῃ, ἀπὸ πολλοῦ θὰ ἦτο οὗτος ἀπηλλαγμένος τοῦ πράγματος καθ' ἑαυτὸ·⁽¹⁾ διότι θὰ ἔβλεπεν ὅτι ἡμεῖς, ὅ,τι καὶ ἂν ἠδυνάμεθα νὰ νοήσωμεν, ἡμεῖς εἴμεθα εἰς αὐτὸ τὸ νοοῦν, ἐπομένως ὅτι οὐδέποτε δύναται νὰ παρουσιασθῇ τι ἀνεξάρτητον ἐξ ἡμῶν, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἀναγκαίως ἀναφέρεται εἰς τὴν ἡμετέραν νόησιν.

Ἄλλοι ἀντίπαλοι τῆς W. L. ὁμολογοῦν ὅτι ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐγὼ οὐδὲν ἄλλο νοοῦμεν ἢ τὸ ἡμέτερον πρόσωπον ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλα πρόσωπα, ἦτοι τὴν ἀτομικὴν προσωπικότητα. «Ἐγὼ σημαίνει τὴν ὠρισμένην προσωπικότητά μου, ὅπως ἐγὼ τώρα ἀκριβῶς ὀνομάζομαι, Γάϊος ἢ Σεμπρώνιος ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλα πρόσωπα, τὰ ὁποῖα δὲν ὀνομάζονται οὕτως. Ἐὰν ἀφαιρέσω, ὅπως ἀπαιτεῖ ἡ W. L., ταύτην τὴν ἀτομικὴν προσωπικότητα, δὲν ὑπολείπεται τίποτε, τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο νὰ χαρακτηρίσω διὰ τοῦ ἐγὼ· θὰ ἠδυνάμην νὰ ὀνομάσω καλῶς τὸ ἐναπομεῖναν *id (es)*».

Τί θέλει νὰ εἴπῃ ἡ ἀντίρρηση αὕτη; Ὁμιλεῖ αὕτη περὶ τῆς ἀρχικῆς πραγματικῆς συνθέσεως τῆς ἐννοίας τοῦ ἀτόμου, καὶ ἐπομένως οὗτοι θέλουν νὰ εἴπουν: ὅτι οὐδὲν ἄλλο εἶναι συντεθειμένον εἰς τὴν ἔννοιαν ταύτην, ἢ ἡ ἔννοια ἐνὸς ἀντικειμένου γενικῶς, τοῦ *Es*⁽²⁾, καὶ ἡ διάκρισις ὑπὸ ἄλλων

1) Τότε δὲν θὰ ἐθεώρει τὸν ἄνθρωπον ἐξηρητημένον, ὡς τι μὴ ἐλεύθερον μέρος, ἐκ τινος κόσμου καθ' ἑαυτόν.

2) Εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀτόμου οὐδὲν ἄλλο νοεῖται πραγματικῶς συνηνωμένον ἢ πᾶσαι αἱ εἰς αὐτὴν ἀνήκουσαι, ἀντικειμενικῶς δυνάμεναι νὰ ἐξακριβωθοῦν ἰδιότητες· τοῦτο δὲ εἶναι πᾶν ὅ,τι δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ αὐτὸ ὅμως λησμονεῖται τὸ οὐσιώδες, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε δύναται νὰ γίνῃ ἀντικείμενον, τὸ ἐγὼ, τοῦτο δὲ ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι δύναται τι γενικῶς νὰ γίνῃ ἀντικείμενον. Ἡ

ὁμοίων, τὰ ὁποῖα ὁμοίως εἶναι Ες, καὶ τίποτε ἄλλο· ἢ στηρίζεται αὕτη ἐπὶ τῆς χρήσεως τῆς γλώσσης, καὶ θέλουν οὗτοι νὰ εἴπουν τοῦτο: εἰς τὴν γλώσσαν χαρακτηρίζεται διὰ τῆς ἐκφράσεως: Ἐγὼ τίποτε περισσότερο ἢ ἡ ἀτομικότης; "Ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ πρῶτον, πρέπει πᾶς τις, ὁ ὁποῖος ἔχει τὰς αἰσθήσεις του, νὰ καταλάβῃ, ὅτι διὰ τῆς διακρίσεως ἀντικειμένου τινὸς ἀπὸ τοῦ ὁμοίου του, ἀπὸ ἄλλων ἀντικειμένων, δὲν γεννᾶται ἢ ὠρισμένον ἀντίκειμενον, κατ' οὐδένα δὲ τρόπον ὠρισμένον πρόσωπον. Ἐντελῶς διάφορος εἶναι ἡ σύνθεσις τῆς ἐννοίας τοῦ προσώπου. Ἡ ἐγώτης (Ichheit) (ἐνέργεια ἐπιστρέφουσα εἰς αὐτὴν τὴν ἴδιαν, ὑποκειμενικότης—ἀντικειμενικότης) ἀρχικῶς ἀντιτίθεται εἰς τὸ id (Ες), εἰς τὴν καθαρὰν ἀντικειμενικότητά· τὸ δὲ θέτειν τούτων τῶν ἐννοιῶν εἶναι ἀπόλυτον, μὴ ἐξηρητημένον ἔκ τινος ἄλλου θέτειν, θετικὸν ὄχι συνθετικόν. Ἡ ἐντὸς ἡμῶν εὐρεθεῖσα ἐννοία τῆς ἐγώτητος μεταφέρεται εἰς τι, τὸ ὁποῖον ἐτέθη κατὰ τοῦτο τὸ πρῶτον θέτειν ὡς id, ὡς ἀπλοῦν ἀντικείμενον, ὡς τι ἐκτὸς ἡμῶν, καὶ μὲ αὐτὸ συνθετικῶς ἠνώθη· καὶ ἀποταύτης τῆς ἐξηρητημένης συνθέσεως ἐγεννήθη τὸ σύ. Ἡ ἐννοία τοῦ σύ γεννᾶται ἐκ τῆς ἐνώσεως τοῦ id καὶ τοῦ ἐγώ. Ἡ ἐννοία τοῦ ἐγώ εἰς ταύτην τὴν ἀντίθεσιν, λοιπὸν ὡς ἐννοία τοῦ ἀτόμου, εἶναι ἡ σύνθεσις τοῦ ἐγώ μὲ τὸν ἑαυτὸν του. Τὸ θέτον τὸν ἑαυτὸν του, κατὰ τὴν περιγραφείσαν πρᾶξιν, θέτον ὄχι γενικῶς, ἀλλ' ὡς ἐγώ, εἶμαι ἐγώ· τὸ δὲ τεθέν, εἰς τὴν αὐτὴν πρᾶξιν, ὑπ' ἐμοῦ, καὶ ὄχι ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ὡς ἐγώ, εἶσαι σύ.

Εἰς τὴν ἀρχικὴν λοιπὸν σύνθεσιν τῆς ἐννοίας τοῦ ἐγώ δὲν εἶναι ὁ Γάϊος ἢ ὁ Σεμπρώνιος ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλους ὁμοίους, ἀλλὰ τὸ ἐγώ τὸ ὁποῖον θέτει τὸν ἑαυτὸν του.

Ἡ συνταύτισις αὕτη τοῦ ἐγώ μὲ τὴν ἀτομικὴν προσωπικότητα ἢ ὁποῖα νὰ ἀντιτίθεται πρὸς ἄλλας, δὲν εἶναι ἀληθῆς εἰς τὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης. "Ὅχι εἰς τὴν φιλοσοφικὴν γλώσσαν: λέγων ἐγώ, ἀντιτίθεμαι εἰς πᾶν τὸ νοητὸν καὶ ὄχι εἰς τὰ ἄλλα πρόσωπα. Ἐπομένως τοῦτο τὸ ἐγώ εἶναι ἡ ἐγώτης γενικῶς, ἢ ἐὰν θέλωμεν, ἡ νόησις γενικῶς. "Ὅχι εἰς τὴν κοινὴν: Ἐγώ-

ἐννοία τοῦ ἐγώ δὲν εἶναι δι' αὐτὸ συνένωσις παραστάσεων (σύνθεσις), ἀλλ' ἀπλῆ θέσις. Συνένωσις γεννᾶται μόνον, ἐὰν τὸ ἐγώ νοηθῇ συνηνωμένον μὲ ὠρισμένον ἄτομον. Διότι τότε γεννᾶται ἐκεῖνο τὸ «Σύ», τὸ ὁποῖον ἐγώ δύναμαι νὰ εἴπω εἰς ἐμέ τὸν ἴδιον ἢ εἰς ἄλλον τινά.

της καὶ ἀτομικότητος εἶναι διαφορώταται ἔννοιαι. Μὲ τὴν πρῶ-
την ἡμεῖς ἀντιτιθέμεθα εἰς πᾶν ὅ,τι εἶναι ἐκτὸς ἡμῶν καὶ ὄχι
μόνον πρὸς τὰ ἐκτὸς ἡμῶν πρόσωπα· καὶ περιλαμβάνομεν εἰς
ταύτην τὴν ἔννοιαν ὄχι μόνον τὴν ἡμετέραν ὠρισμένην προ-
σωπικότητα, ἀλλὰ τὴν ἡμετέραν πνευματικότητα γενικῶς.

Ἐάν ἡ ἡμέτεροι ἀντίπαλοι δὲν δύνανται νὰ νοήσουν τὴν
ἔννοιαν ταύτην, πιστεύομεν εἰς τοὺς λόγους των: οὗτοι δὲν
γνωρίζουν ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἔχουν, Ἡ αἰτία ταύτης τῆς ἀδυ-
ναμίας των δὲν εἶναι ἰδιαιτέρα τις ἐξασθένησις τῆς νοητικῆς
των δυνάμεως, ἀλλ' ἐξασθένησις τοῦ ὅλου χαρακτῆρός των.
Τὸ ἐγὼ των ὑπὸ τὴν σημασίαν ὑπὸ τὴν ὁποίαν οὗτοι λαμβά-
νουν τὴν λέξιν, ἦτοι ἡ ἀτομικὴ των προσωπικότης εἶναι ὁ τε-
λικὸς σκοπὸς τῆς ἐνεργείας των, ἐπομένως καὶ τὸ ὄριον τῆς
καθαρᾶς των νοήσεως. Τὸ ἐγὼ των εἶναι δι' αὐτοὺς ἡ μόνη
ἀληθῆς οὐσία, καὶ ὁ λόγος εἶναι μόνον συμβεβηκὸς [αὐτῆς. Τὸ
πρόσωπόν των δὲν ὑπάρχει, ὡς ἰδιαιτέρα τις ἔκφρασις τοῦ
λόγου, ἀλλ' ὁ λόγος ὑπάρχει διὰ νὰ βσηθήσῃ τοῦτο τὸ πρό-
σωπον διὰ τοῦ κόσμου· ἐάν δὲ τὸ πρόσωπον θὰ ἠδύνατο ἄνευ
τοῦ λόγου νὰ διάκηται ὁμοίως καλὰ, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ στερη-
θῶμεν τοῦ λόγου, καὶ τότε δὲν θὰ ὑπῆρχε λόγος. Εἰς τὴν W.
L. ἡ σχέσις λόγου καὶ προσώπου εἶναι ἀκριβῶς ἀντίθετος· εἰς
τὴν W. L. ὁ λόγος εἶναι τὸ μόνον καθ' ἑαυτό, καὶ ἡ ἀτομικό-
της μόνον συμβεβηκὸς· ὁ λόγος σκοπὸς καὶ ἡ προσωπικότης μέ-
σον (1)· ἡ προσωπικότης εἶναι μόνον ἰδιαίτερος τρόπος, νὰ ἐκ-
φράσῃ τὸν λόγον, ἡ ὁποία ὄλονέν περισσότερο πρέπει νὰ χά-
νεται εἰς τὴν γενικὴν μορφήν τοῦ λόγου. Μόνον ὁ λόγος εἶναι
κατὰ τὴν W. L. αἰώνιος· ἀλλ' ἡ ἀτομικότης πρέπει ἀκαταπαύ-
στως νὰ ἐξαφανίζεται. Ὅστις κατὰ πρῶτον δὲν θὰ προσαρ-
μόσῃ τὴν βούλησίν του εἰς ταύτην τὴν τάξιν τῶν πραγμάτων,
οὗτος οὐδέποτε θὰ λάβῃ τὸν ἀληθῆ νοῦν τῆς W. L.

1) Ἡ ὑποταγὴ τῆς ἀτομικότητος ὑπὸ τὸν λόγον, μάλιστα ἡ ἐξαφάνι-
σις της ἐντὸς τοῦ λόγου ἔχει διὰ τὸν Fichte ὁμοίως τὴν σημασίαν ἠθι-
κῆς ἀπαιτήσεως, τοῦ νὰ ὑποτάξωμεν ὅλον τὸ ἡμέτερον εἶναι εἰς τὸν νό-
μον τοῦ καθήκοντος—δὲν εἶναι μάλιστα ἡ ἀπαίτησις πρὸς τὴν ἐλευθε-
ρίαν τίποτε ἄλλο ἢ ἡ δέσμευσις εἰς τὸ ἡμέτερον καθῆκον—, ὅπως αὕτη
καὶ κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἐξελιξέως τοῦ Fichte λαμβάνει ὄλονέν πε-
ρισσότερον τὴν μεταφυσικὴν σημασίαν μιᾶς συνενώσεως μετὰ τὸ ἀπόλυτον,
τοῦ ὁποίου ἡ νοητὴ οὐσία ἐνώνεται μετὰ τὸν λογικὸν νόμον, ὁ ὁποῖος
πραγματοποιεῖται εἰς τὴν ἡμετέραν ἐνέργειαν.

Θὰ εἶπη τις λοιπόν, ὅτι ἡ W. L. εἶναι δι' ὠρισμένα προνομιούχα πνεύματα, καὶ πάντα τὰ ἄλλα τίποτε δὲν δύνανται νὰ ἴδουν εἰς αὐτὴν καὶ τίποτε νὰ ἐννοήσουν ἐξ αὐτῆς. Ἐκ τῆς πλευρᾶς τῆς W. L. δὲν δύνανται νὰ ὑποστηριχθῆ ὅτι ὑπάρχει ἀρχικὴ καὶ ἔμφυτος τις διάκρισις μεταξὺ ἀνθρώπων καὶ ἀνθρώπων, διὰ τῆς ὁποίας μερικοὶ γίνονται ἱκανοὶ νὰ νοοῦν καὶ νὰ μανθάνουν, ὅ,τι οἱ ἄλλοι ἔνεκα τῆς φύσεώς των γενικῶς δὲν δύνανται νὰ νοοῦν. Ὁ λόγος εἶναι εἰς πάντας κοινὸς καὶ εἶναι καθ' ὅλοκληρίαν ὁ αὐτὸς εἰς πάντα τὰ λογικὰ ὄντα. Τὸ καθαρὸν ἐγὼ ὑπόκειται ὡς βᾶσις πάσης νοήσεως καὶ ἐκείνων οἱ ὅποιοι αἰτιῶνται τὸν ἑαυτὸν των δι' ἀνικανότητα νὰ τὸ νοήσουν· τοῦτο παρουσιάζεται εἰς πᾶσαν διανόησίν των, ἐπειδὴ πᾶσα νόησις παράγεται μόνον δι' αὐτοῦ. "Ἐως ἐδῶ τὸ πᾶν πηγαίνει κατὰ τρόπον μηχανικόν. Ἀλλὰ καταλαμβάνει ταύτην τὴν ἀναγκαιότητα, νοεῖν πάλιν τοῦτο τὸ νοεῖν δὲν εἶναι πλέαν μηχανισμός. Ἀκόμη ἔχει ἀνάγκην τῆς ἀνυψώσεως διὰ τῆς ἐλευθερίας εἰς τινὰ ἐντελῶς διάφορον σφαῖραν.

Αὕτη ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ πραγματικὴ τῆς ἄσκησις εἶναι ἡ προϋπόθεσις τῆς W, L. καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ τὴν ἀναφέρωμεν κατὰ τρόπον συστηματικόν. Πρόκειται περὶ ἐκπαιδεύσεως. Ἐὰν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν ἀπὸ τῆς τρυφεροτάτης νεότητος ὁ κύριος σκοπὸς θὰ εἶναι μόνον νὰ ἀναπτύξωμεν τὴν ἐσωτερικὴν δύναμιν τοῦ τροφίμου, ἀλλ' ὄχι νὰ δώσωμεν εἰς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν· ἐὰν θὰ ἀρχίσωμεν νὰ μορφώνωμεν τὸν ἄνθρωπον διὰ τὴν ἰδίαν του χρῆσιν, καὶ ὡς ὄργανον διὰ τὴν ἰδίαν του βούλησιν, ὄχι δὲ ὡς ἄψυχον ὄργανον δι' ἄλλους, τότε ἡ W. L. θὰ γίνῃ εὐκόλως καὶ γενικῶς καταληπτὴ. Διάπλασις τοῦ ὄλου ἀνθρώπου ἐκ τῆς νεαρωτάτης του ἡλικίας εἶναι ἡ μόνη ὁδὸς πρὸς διάδοσιν τῆς φιλοσοφίας.

Ἡ ἐκπαίδευσις πρέπει κατὰ πρῶτον νὰ ἀρκεσθῆ εἰς τὸ νὰ εἶναι ἀρνητικὴ μᾶλλον ἢ θετικὴ⁽¹⁾: μόνον ἀμοιβαία ἐνέργεια μετὸν τροφίμου, ὄχι ἐπενέργεια ἐπ' αὐτόν, ἐὰν δὲν θέλωμεν νὰ ἐκριζώσωμεν ἐκ τῆς πρώτης νεότητος τὴν ρίζαν τῆς αὐτοενεργείας, καὶ νὰ συνηθίσωμεν τὸν ἄνθρωπον νὰ μὴ θέτῃ ποτὲ τὸν ἑαυτὸν του εἰς ἐνέργειαν, ἀλλὰ νὰ περιμένῃ ἔξωθεν τὴν πρῶ-

1). Ἡ ἐκπαίδευσις δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὸν τροφίμου καμμίαν ἐξωτερικὴν μορφήν, ἀλλὰ νὰ μορφώσῃ τὸν χαρακτήρα του.

την ὤθησιν. Ἐὰν εἰς ταύτην τὴν γενικὴν κατάπτωσιν ὑψώνονται μερικοὶ εἰς ταύτην τὴν μεγάλην σκέψιν, τοῦτο θὰ παραμείνη πάντοτε· ἰδιαίτερα εὐνοία τῆς φύσεως, ἢ ὅποια δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ περισσότερο, καὶ ἢ ὅποια ὡς ἐκ τούτου ὀνομάζεται μὲ μίαν ἀκαθόριστον λέξιν φιλοσοφικὸν δαιμόνιον. Ἡ κυριωτέρα αἰτία πασῶν τούτων τῶν πλανῶν τῶν ἀντιπάλων δύναται νὰ εἶναι τοῦτο, ὅτι οὗτοι δὲν εἶδον, τοῦτο δὲ ἠδύναντο νὰ τὸ μάθουν σαφῶς παρὰ τοῦ Jakobī, τί σημαίνει ἀποδεικνύειν, καὶ ἐπομένως δὲν ἐπρόσεξαν ὅτι πάσης ἀποδείξεως ὑπόκειται ὡς βᾶσις τί τὸ γενικῶς ἀναπόδεικτον, ἐὰν δὲν θέλωμεν νὰ χωρῶμεν ἐπ' ἄπειρον καὶ νὰ ἄρωμεν οὕτω πᾶσαν βεβαιότητα.

Διὰ τῆς ἀποδείξεως ἐπιτυγχάνεται μόνον ἐξηρητημένη, ἔμμεσος βεβαιότης. Οὕτω ἡ φιλοσοφία δὲν εἶναι ἔμφυτος, ἀλλ' εἶναι ἐπιστήμη τὴν ὅποιαν ὀφείλει νὰ μάθῃ καὶ νὰ ἐξασκήσῃ πᾶς ὅστις εἶναι ἰκανὸς νὰ γεννᾷ ἐν ἑαυτῷ διὰ τῆς πνευματικῆς ἐποπτείας τοιαύτην ἐπιστήμην· ἀπὸ τῆς κοινῆς συνειδήσεως ἐλλείπει ἢ γέννησις τοιαύτης ἐπιστήμης διὰ μέσου ταύτης τῆς ἐλευθέρως ἀνακλώσεως ἀφαιρέσεως.

Ἐλευθέρα ἀφαίρεσις ἢ ὅποια ὁμως δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀποκλειστικὴ καὶ αὐθαίρετος κληρονομία τοῦ φιλοσόφου ὡς φιλοσόφου, ἐπειδὴ ἐπὶ τοσοῦτον θὰ ἰσχύῃ ἡ θεωρία τῆς ἐπιστήμης τὴν ὅποιαν οὗτος δημιουργεῖ, ἐφ' ὅσον συμφωνῇ μὲ τὴν ἐμπειρίαν ἢ ὅποια δὲν εἶναι ἄλλο ἢ ἐκεῖνο τὸ σύστημα τοῦ ἀνθρωπίνου εἰδέναί τοῦ ὁποίου ἡ φιλοσοφία ζητεῖ καὶ δίδει τὴν μίαν καὶ μόνην ἀρχήν: τὸ ἐγώ.

Μὲ ταύτην λοιπὸν τὴν ἔννοιαν τῆς φιλοσοφίας ὁ Fichte διαφεύγει τὴν ἀντίφασιν εἰς τὴν ὅποιαν εἶχε περιπέσει ὁ Kant καθ' ὅσον ἀποβάλλει τὸ εἶναι καθ' ἑαυτὸ ὡς ἀντικείμενον τῆς φιλοσοφίας, καὶ ἀνευρίσκει οὕτω μίαν μόνην πηγὴν τοῦ εἰδέναί, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ πλέον ἀνάγκη τῆς αἰσθήσεως ἢ ὅποια νὰ δίδῃ τὸ περιεχόμενον εἰς τὴν γνῶσιν μὲ τὴν φαινομενοποίησιν τοῦ πράγματος καθ' ἑαυτό.

Οὕτω μὲ τὸν Fichte φαίνεται ὅτι ἀπεκτήθη ἐκείνη ἡ ἐνότις τῆς πηγῆς τῆς γνώσεως τὴν ὅποιαν μάτην ἐπεδίωξε νὰ δώσῃ ὁ Reínhold, εἰς τὴν καντιακὴν διδασκαλίαν.

Τὸ πρόβλημα τῆς κριτικῆς φαίνεται ὅτι ἐλύθη: ἡ φιλοσο-

φία νοουμένη ως ἐπιστήμη τῆς ἐπιστήμης, εἶναι δυνατή, καὶ εἶναι οὕτω ὑπερβατικὸς ἰδανισμὸς.

Ἡ πρώτη ἀνακάλυψις τοῦ Fichte, ὡς εἶδομεν, εἶναι ἐκείνη τὴν ὁποῖαν ἐκθέτει οὗτος εἰς τὸ ἔργον περὶ τῆς ἐννοίας τῆς W. L. ὅτι τὸ ἀντικείμενον τῆς φιλοσοφίας εἶναι αὐτὴ ἡ ἐπιστήμη, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῆς Κριτικῆς, καθ' ὅσον αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἄλλο ἢ νὰ ἀποδείξῃ τὴν δυνατότητα καὶ ἐπομένως τὸ κύρος τῆς ἐπιστήμης: τοῦτο σημαίνει Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου. Ὅτι δὲ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀντικείμενον τῆς Κριτικῆς, ἡ ἐπιστήμη, εἶναι καὶ ὀφείλει νὰ εἶναι τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς τῆς φιλοσοφίας, ὡς τοιαύτης, εἶδομεν ὅτι ὁ Fichte ἀποδεικνύει ὀρμώμενος κυρίως ἐξ αὐτῆς τῆς ἐννοίας τῆς φιλοσοφίας ὡς ἐπιστήμης. Ἡ διαφωνία ἐκείνη, δεικνύει οὗτος, ἡ ὁποία πρὸ τῆς Κριτικῆς ὑπῆρχεν εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν πεδῖον περὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς μεταφυσικῆς, τεθεῖσα παραπλευρῶς εἰς τὴν συμφωνίαν ὡς πρὸς τὴν ἀναγνώρισιν ταύτης ὡς ἐπιστήμης, ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ἀντικείμενόν της ὀφείλε νὰ εἶναι αὐτὴ ἡ ἐπιστήμη.

Τῷ ὄντι πῶς ἠδύναντο πάντες νὰ συμφωνοῦν εἰς τὸ νὰ τὴν θεωροῦν ἐπιστήμην, ὅταν ἔπειτα ἕκαστος διὰ λογαριασμὸν τοῦ τὴν ἔκαμνεν ἐπιστήμην ἀντικειμένου διαφόρου ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ ἀντικείμενον τῆς αὐτῆς ἐπιστήμης τοῦ ἄλλου; Σημαίνει ὅτι καὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἑνὸς καὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἄλλου δὲν ἦσαν ἀληθῶς τὸ ἀντικείμενον ταύτης τῆς ἐπιστήμης τὴν ὁποῖαν καὶ ὁ εἷς καὶ ὁ ἄλλος ἐθεώρουν τοιαύτην. Τὸ εἶναι ἀπόλυτος ἐπιστήμη σημαίνει εἶναι ἐπιστήμη, χωρὶς ἄλλο· ἐὰν ὑπάρχῃ ἀνάγκη ἀντικειμένου τινός, τοῦτο εἶναι αὐτὴ ἐπιστήμη.

Τοῦτο τὸ ἀντικείμενον δὲν εἶναι βεβαίως τὸ εἶναι καθ' ἑαυτὸ τῆς δογματικῆς μεταφυσικῆς τὸ ὁποῖον δικαίως ἡ Κριτικὴ ἀπέδειξεν ἄγνωστον, καὶ τὸ ὁποῖον παραμένει τοιοῦτον· ἀλλὰ τὸ ὁποῖον, ἀκριβῶς ἐπειδὴ τοιοῦτον, δὲν ζητεῖται ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης ὅπως εἶχεν ἤδη ἀρχίσει νὰ ἀποδεικνύῃ ὁ Μάιμον. Ἡ ἐμπειρία, λέγει σαφῶς ὁ Fichte, εἶναι συνειδήσις, δὲν εἶναι εἶναι. Ἐπομένως εἶναι ἀύθαιρετον νὰ τεθῇ τὸ εἶναι ὡς ἀντικείμενον τῆς συνειδήσεως. Ἐὰν ἐμπειρία εἶναι ἀναγκαιότης τῆς συνειδήσεως, ὀφείλομεν εἰς ταύτην νὰ εὕρωμεν τοιαύτην

ἀναγκαιότητα καὶ ὄχι εἰς τὸ εἶναι, τὸ ὅποιον, ἐὰν εἶναι, δὲν εἶναι συνείδησις.

Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἐπιστήμη ὀφείλῃ νὰ εἶναι δυνατὴ (καὶ τοιαύτη πρέπει νὰ εἶναι, ἐπειδὴ ὑπάρχει καὶ εἶναι ἀναμφισβήτητος), εἶναι ἀνάγκη αὕτη κατὰ τὴν ἀπόλυτον μορφήν της καὶ ἐπομένως ὡς φιλοσοφία, νὰ ἔχῃ ὡς ἀντικείμενον της τὴν ἐπιστήσιν : αὕτη εἶναι, μετὰ τὴν συστηματικότητά της, ἐκεῖνο τὸ ἀναγκαῖον τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον. Τοῦτο εἶναι τὸ συμπέρασμα τὸ ὅποιον ὁ Fichte συνάγει ἐξ αὐτῆς τῆς θέσεως τῆς καντιανῆς κριτικῆς : δὲν ὑπάρχει ἄλλη ὁδὸς ἐξόδου. Ἄλλως θὰ πρέπη χωρὶς ἄλλο νὰ παύσωμεν ἀπὸ τοῦ νὰ φιλοσοφῶμεν καὶ ἐπομένως νὰ παύσωμεν ἀπὸ τοῦ νὰ κάμνωμεν ἐπιστήμην, ἐνῶ ἡ ἐπιστήμη ὑπάρχει.

Ἐὰν δὲ κατὰ τὸν Kant ὡς ὑπάρχουσα πραγματικῶς ἐπιστήμη ἦτο ἡ μαθηματικὴ καὶ ἡ φυσικὴ, κατὰ τὸν Fichte εἶναι αὕτη ἡ Κριτικὴ ἡ ὁποία εἶναι τῷ ὄντι ἐπιστήμη ἀναντίρρητος ὡς πρὸς τὴν ἀπόδειξιν τοῦ ἀγνώστου καθ' ἑαυτό, ἐπομένως ὡς πρὸς τὸν ἀποκλεισμὸν παντὸς δογματισμοῦ : ἡ ἐπιστήμη αὕτη ἔχει ἤδη ἀποκτηθῆ ὡς τοιαύτη, καὶ διὰ νὰ εἶναι δυνατὴ ἀνάγκη νὰ ἀποποιηθῆ ὡς ἐπιστήμη τὴν ἀντικειμενικότητα τοῦ εἶναι.

Ἐὰν ἀρνηθῆ ταύτην, ἡ Κριτικὴ δύναται νὰ μὴ εἶναι πλέον μόνον ἡ προπαρασκευαστικὴ τῆς μεταφυσικῆς, ἀλλὰ νὰ εἶναι αὕτη ἡ μεταφυσικὴ : δὲν εἶναι πλέον ὑπερβατικὴ φιλοσοφία ἡ ὁποία ἐξομαλύνει τὴν ὁδὸν εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἀλλ' εἶναι, προπάντων ὡς ὑπερβατικὴ, φιλοσοφία, διὰ νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ μεταφυσικὴ, τὸ εἶναι ὡς εἶναι καθ' ἑαυτό δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχη εἰς τὴν ἐπιστήμην· εἰς τὴν θέσιν του πρέπει νὰ ὑπάρχη αὕτη ἡ ἐπιστήμη. Αὕτη ἡ νέα ἔννοια τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ W. L. ἡ ὁποία, ὅπως φαίνεται, δὲν εἶναι ἄλλο ἢ ἀνύψωσις τῆς Κριτικῆς εἰς μεταφυσικὴν, μετὰ τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ εἶναι ὡς ὑποτιθεμένης ἀπαιτήσεως ταύτης.

Ἡ Κριτικὴ τοῦ Kant ἦτο ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ ἴδῃ τὴν μίαν καὶ μόνην ἀρχήν, ἐπειδὴ διετήρει ἐν μέρει ἐκείνην τὴν δογματικὴν ἀντίληψιν τῆς φιλοσοφίας ὡς ἐπιστήμης τοῦ εἶναι, τὴν ὁποίαν αὕτη ὠφείλε νὰ ἐξαλείψῃ. Ἐκ ταύτης τῆς διατηρήσεως προέρχεται ὁ ἀνεξάλειπτος δυῖσμός τῆς ἀρχῆς τὸν ὅποιον ὁ Jakobī ἤδη κατέστησε φανερόν καὶ μάτην ἐπεδίωξε νὰ τὸν ὑπερπηδήσῃ ὁ Reinhold : τὸ εἶναι καθ' ἑαυτό, καὶ ἡ νόησις ἡ ἀρχή

τῆς ὕλης τῆς γνώσεως καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς μορφῆς τῆς γνώσεως. Ἐκ ταύτης τῆς διατηρήσεως τὸ ἀνεξήγητον τῆς συνθέσεως ἢ σύνθεσις, κατὰ τὸν Kant, ἐξηγεῖ τὴν γνῶσιν, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ αὐτὴ, διατὶ γεννᾶται ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ ἀνθρωπίνου γνωστικοῦ πνεύματος. Ἡ ἐξήγησις αὕτη εἶναι ἀνάγκη νὰ εὑρεθῇ κατὰ τινὰ τρόπον, ἐὰν διὰ νὰ σχηματισθῇ ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἀνάγκη τῆς ἐνότητος τῆς ἀρχῆς. Καὶ κατὰ τὴν ἀπόδειξιν ταύτης, ἡ φιλοσοφικὴ πρωτοτυπία τοῦ Fichte ἐκδηλώνεται ὄχι τόσον εἰς τὸ νὰ φέρῃ, μὲ μεγαλυτέραν ἀκρίβειαν καὶ βαθύτητα ἢ ὅσον ἔπραξεν ὁ Μαίμον, τὸ ἄγνωστον τοῦ πράγματος καθ' ἑαυτὸ εἰς τὰ τελευταῖα ἐπακολουθήματά του, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζεται εἰς τὸν διανοητικὸν κόσμον μόνον ἐκ ταύτης τῆς ἀρνήσεώς του, ἐπομένως εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ εἶναι, ὅσον ἐκδηλώνεται εἰς τὸ νὰ ἀναγνώσῃ τί τάχα εἶναι ἐκείνη ἡ συνείδησις τὴν ὁποίαν ἤδη ὁ Reinhold καὶ ὁ Μαίμον, ὁ καθεὶς ἐκ τῆς ἰδικῆς του ἀπόψεως, ἐπεχείρουν νὰ θέσουν ὡς τὴν μόνην ἀρχὴν τοῦ ὑπερβατικοῦ ἰδανισμοῦ. Ἐκείνη ἡ συνείδησις, βλέπει καθαρὰ ὁ Fichte, εἶναι ἐγώ, εἶναι τὸ καθαρόν ἐγώ τοῦ Kant, τὸ ὁποῖον εἶναι πᾶν ἄλλο ἢ τὸ ἀγαπητὸν ἐγώ τοῦ συνετοῦ ἐνεργεῖν, ἀλλ' εἶναι τὸ ἐγώ τὸ ἐλεύθερον τοῦ ἐνεργεῖν συμφώνως πρὸς τὴν κατηγορικὴν προστακτικὴν. Καθαρόν ἐγώ, λοιπόν, τὸ ὁποῖον εἶναι μὲ τὴν ἐλευθερίαν του καὶ ἔνεκα τῆς ἐλευθερίας του, ἀρχὴ καὶ τῆς ἀγαθότητος τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῆς ἀληθείας τῶν γνώσεων. Ἡ ἐγώτης, μία καὶ μόνη θετικὴ ἀρχὴ τῆς φιλοσοφίας, ἀποτελεῖ τὴν ἄλλην πρωτότυπον φιλοσοφικὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Fichte, τόσον ἀπλῆν ὅσον εἶναι καὶ ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ἀντικειμένου.

Πῶς δὲ εἶναι δυνατὴ σύνθεσις a priori, ὅταν δίδεται μόνον μία ἀρχὴ τοῦ γινώσκειν, τοῦ ἐγώ; Ἡ ἀπάντησις εἶναι ἀπλῆ: Ἐπειδὴ ἀποκλείεται τὸ τοιοῦτον γινώσκειν νὰ εἶναι τοῦ εἶναι, καθ' ὅσον τὸ ἀντικείμενον εἶναι αὐτὸ τὸ γινώσκειν, τίθεται τὸ ἐγώ ὡς μόνη ἐνεργὸς ἀρχὴ τῆς πραγματικῆς συνθέσεως a priori. Ἡ σύνθεσις a priori ἀνάγεται εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἐγώ, καὶ ταύτην τὴν ἐννοιαν τοῦ ἐνεργεῖν ὡς συστατικοῦ τοῦ ἐγώ ὁ Fichte λαμβάνει, ὡς εἵπομεν, παρὰ τοῦ Kant ἐπειδὴ ὁ Kant, ἂν καὶ λέγει ἄγνωστον τὸ ἐγώ καθ' ἑαυτό, διὰ νὰ ἐξηγήσῃ ὁμῶς τὴν ἠθικότητα, δίδει εἰς τὸ ἐγώ καθ' ἑαυτό ὡς

χαρακτηριστικὸν τὴν ἐλευθερίαν, νοουμένην ὡς ἐνέργειαν καὶ ἀνεξαρτησίαν ἐκ φαινομενικῶν ἐλατηρίων. Τοῦτο τὸ ἐλεύθερον ἐνεργεῖν τοῦ ἐγώ, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν παύει ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι ἐγὼ ἐπομένως ἀπὸ τοῦ νὰ ἔχη ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀναγκαιότητα ἀποτελουμένην ἐκ τούτου τοῦ εἶναι ἐγώ, τοῦτο τὸ ἐλεύθερον ἐνεργεῖν εἶναι ἡ ἀρχή, ἡ ὁποία, ἐξηγοῦσα τὴν ἐμπειρίαν, καθιστᾷ δυνατὴν τὴν κατασκευὴν φιλοσοφίας. Ἡ καθαρὰ γνώσις a priori εἶναι δυνατὴ, ἐπειδὴ περιεχόμενον καὶ μορφή τῆς ἐμπειρίας πηγάζουν ἀμφοτέρωθεν ἐκ τοῦ ἐγώ. "Ὅστις ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ ἔχη τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ ἐγώ κατὰ τὰς ἀναγκαίας μορφὰς τοῦ ἐλευθέρου ἐνεργεῖν αὐτοῦ, θὰ ἔχη τὴν δύναμιν νὰ κατασκευάσῃ a priori τὸ σύστημα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἡ ἐμπειρία δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ μὴ ἐπιβεβαιώσῃ, ἐὰν ἡ ἐποπτεῖα αὕτη εἶναι ἀληθῶς τοιαύτη. Ἡ γνώσις λοιπὸν a priori διὰ νὰ εἶναι συνθετικὴ δὲν ἔχει πλέον ἀνάγκην πραγματικοκρατικῆς ἰκανότητος τοῦ πνεύματος, ἡ ὁποία καταβιβάζει πάντοτε τοῦτο εἰς τὸ φαινόμενον, καὶ ἀνάγει τὸ ἐγώ εἰς ἄτομον. Κατὰ τὸν Fichte ἡ δεκτικότης τοῦ γνωστικοῦ πνεύματος δὲν δύναται νὰ γεννηθῆ ἐκ τοῦ εἶναι: ὀφείλει νὰ γεννηθῆ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πνεύματος καὶ ἐν τῷ πνεύματι. Ἐὰν ἐγεννᾶτο ἐκ τοῦ εἶναι, τὸ πνεῦμα δὲν θὰ ἦτο πλέον ἐγώ, ἐπειδὴ δὲν θὰ ἦτο πλέον ἐλεύθερον εἰς τὸ ἐνεργεῖν αὐτοῦ. Λοιπὸν, τὸ ἐλεύθερον ἐγώ δίδει εἰς τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν τοῦ ταύτην τὴν δεκτικότητα, καὶ οὕτω παραμένει τοῦτο ἡ μόνη ἀρχὴ τοῦ γινώσκειν. Ἀρχὴ ἐνεργὸς τοῦ γινώσκειν, ἦτοι, κατὰ βάθος, δημιουργὸς τῆς πράξεως ἐκείνης ἡ ὁποία εἶναι ἡ σύνθεσις a priori ἐκ τῆς ὁποίας ἀποτελεῖται τὸ γινώσκειν.

ΚΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΟΟΝ

ΑΙ ΑΡΧΑΙ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Διὰ τὴν ἐννοήσωμεν λοιπόν τι ὡς πρώτην ἀρχὴν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι τοῦτο αὐθόρμητος πράξις (Tathandlung), καὶ ὄχι γεγονὸς (Tatsache) ἢ καὶ δεδομένον, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ εἶναι ἢ παράγωγον καὶ δι' αὐτὸ ἦτο φυσικὸν νὰ μὴ κατορθώσῃ ὁ Μάϊμον νὰ ἀναλύσῃ πᾶν ὑπόλειμμα εἰς τὴν ἐνότητά τῆς συνειδήσεως. Ἐκ τῆς ἀνάγκης ὅτι τὸ λογικὸν προηγούμενον πάσης γνώσεως εἶναι πράξις καὶ ὄχι γεγονὸς ἢ δεδομένον συνάγεται ὅτι ἡ ἐλευθερία εἶναι αὐτὸς ὁ ὅρος ὅλου τοῦ συστήματος τοῦ Fichte. Ἡ ἐλευθερία δὲν πρέπει νὰ νοηθῇ μόνον ὡς αἴτημα τῆς ἠθικῆς ἐνεργείας, ὅπως ἦτο εἰς τὸν Kant, ἀλλ' αὕτη εἶναι συσχετικὴ τῆς ἀναγκαιότητος τῆς πρώτης ἀρχῆς, θεωρητικῆς ἀναγκαιότητος. Ἦτοι: ἡ ἀποδεχόμεθα τὴν ἀναγκαιότητα πρώτης τινὸς ἀρχῆς, καὶ τότε ἡ ἐλευθερία εἶναι καὶ αὕτη ἀμέσως ἀναγκαία, ἢ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὴν δεχθῶμεν θεωροῦντες ὄχι ἐπαρκῶς ἀποδεδειγμένην, ἀλλὰ μόνον αἰτουμένην τὴν ἀναγκαιότητά τῆς, καὶ τότε δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν οὐδὲ πρώτην ἀρχήν.

Ἐὰν ἡ ἀρχὴ εἶναι ἀπόλυτος, ἀνεξάρτητος, δὲν δύναται νὰ ἀποδειχθῇ, οὐδὲ νὰ ὀρισθῇ, ἀλλὰ νὰ ἀνευρεθῇ. Πῶς δὲ νὰ τὴν ἀνεύρωμεν ἀφοῦ δὲν εἶναι γεγονὸς τῆς συνειδήσεως; Ἐὰν ἡ πρώτη ἀρχὴ δὲν εἶναι γεγονὸς τῆς συνειδήσεως, ἐκδηλώνεται ὅμως εἰς τὴν συνείδησιν. Ἡ ἀρχὴ αὕτη ὀφείλει νὰ ἐκφράζῃ ἐκείνην τὴν ἐνέργειαν ἢ ὁποῖα δὲν παρουσιάζεται καὶ δὲν δύναται νὰ ἐμφανίζεται μεταξὺ τῶν ἐμπειρικῶν προσδιορισμῶν τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπόκειται ὡς βᾶσις πάσης συνειδήσεως καὶ μόνη καθιστᾷ ταύτην δυνατὴν. Ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτης τῆς ἐνεργείας, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρέπει ὀλιγώτερον νὰ φοβῆται τις εἶναι νὰ μὴ νοήσῃ τι τὸ ὁποῖον ἀνήκει

εις αὐτήν ἢ νὰ νοήσῃ τι τὸ ὁποῖον δὲν ἀνήκει εἰς αὐτήν· ἐκ
 τούτου γεννᾶται ἡ ἀνάγκη τῆς ἀνακλάσεως (Reflexion) διὰ νὰ
 νοήσῃ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς αὐτήν, καὶ τῆς ἀφαιρέσεως
 διὰ νὰ ἀποβάλλῃ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δὲν ἀνήκει πραγματικῶς εἰς
 αὐτήν. Βεβαίως διὰ ταύτης τῆς ἀφαιρούσης ἀνακλάσεως δὲν
 δύναται νὰ γίνῃ γεγονός τῆς συνειδήσεως ὅτι δὲν εἶναι γε-
 γονός τῆς συνειδήσεως, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀφαιρούσης πρὸς τὰ
 ἔνδον παρατηρήσεως, γινώριζομεν ὅτι πρέπει ἀναγκαίως νὰ
 νοήσωμεν ταύτην τὴν ἐνέργειαν ὡς βάσιν πάσης συνειδήσεως.
 Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐπιστραφῶμεν πρὸς τὴν ἐμπειρικὴν συνεί-
 δησιν καὶ νὰ ὀρμηθῶμεν ἔκ τινος οἰασδῆποτε προτάσεως τὴν
 ὁποῖαν πᾶς τις νὰ ἀποδέχεται ἄνευ ἀντιρρήσεως· βεβαίως
 τοιούτου εἴδους προτάσεις δύνανται νὰ ὑπάρχουν περισσότε-
 ραι τῆς μιᾶς. Ἡ πρὸς τὰ ἔνδον παρατηρήσεις εἶναι ἐλευθέραι
 καὶ δὲν ἐνδιαφέρει πόθεν αὕτη θὰ ὀρμηθῇ. Θὰ ἐκλέξωμεν ἐκεῖ-
 νην τὴν πρότασιν ἐκ τῆς ὁποίας ἡ ὁδὸς πρὸς τὸν ἡμέτερον
 σκοπὸν θὰ εἶναι συντομωτάτη. Ἀποδεχόμενοι ταύτην τὴν πρό-
 τασιν, ὀφείλομεν νὰ ἀποδεχθῶμεν συγχρόνως ὡς ἐνέργειαν
 ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἡμεῖς θέλομεν νὰ θέσωμεν ὡς βάσιν τῆς
 ὅλης θεωρίας τῆς ἐπιστήμης: πρέπει δὲ νὰ προκύψῃ ἐκ τῆς
 πρὸς τὰ ἔνδον παρατηρήσεως ὅτι τοῦτο εἶναι ἀποδεκτὸν συγ-
 χρόνως μὲ ἐκείνην τὴν πρότασιν. Παρουσιάζεται ἔν οἰονδῆ-
 ποτε γεγονός τῆς ἐμπειρικῆς συνειδήσεως· ἀποχωρίζομεν ἀπ’
 αὐτοῦ δι’ ἀφαιρέσεως τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον προσδιορισμὸν,
 μέχρις ὅτου μείνῃ καθαρὸν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον γενικῶς δὲν δύ-
 νεται νὰ ἀποκλεισθῇ διὰ τῆς σκέψεως καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποίου τί-
 ποτε ἄλλο δὲν δύναται νὰ ἀποχωρισθῇ. Ὡς ἀπλοῦν γεγονός
 τῆς συνειδήσεως εἶναι ἡ πρότασις $A=A$ τῆς ὁποίας ἡ βεβαιό-
 της ἐμφανίζεται ἄμεσα: εἰς τοῦτο τὸ γεγονός ἐφαρμόζεται ἡ
 πρὸς τὰ ἔνδον παρατηρήσεις. Ἡ πρότασις $A=A$ δὲν σημαίνει
 ὅτι A ὑπάρχει· δηλοῖ μόνον ὅτι, ἐὰν A εἶναι, τότε εἶναι A .
 Δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ εἶναι A · ἡ ὑπαρξίς τοῦ A ὡς A ἰδι-
 αιτέρου εἶναι ἐνδεχομένη. Ἐὰν ἀφαιρέσωμεν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον
 δὲν εἶναι ἀναγκαῖον, δηλαδή εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν
 τὸ A , δὲν ὑπολείπεται ἀπὸ τοῦ θεωρουμένου γεγονότος ἡ ἢ
 σύνδεσις μετὰ τῶν δύο ὄρων. Ἡ σχέσις μετὰ τῆς προτά-
 σεως καὶ τῆς ἀποδόσεως, μετὰ τῶν ἔάν (Wenn) καὶ τοῦ τότε
 (so) τοῦ γερμανικοῦ τύπου εἶναι σχέσις ἀναγκαῖα τὴν ὁποῖαν

ὁ Fichte ἐκφράζει μὲ τὸ συμβολικὸν X. «Διὰ τῆς ἀποφάνσεως ὅτι ἡ ἀνωτέρω πρότασις καθ' ἑαυτὴν εἶναι βεβαία, δὲν θέτομεν ὅτι A ὑπάρχει. Ἡ πρότασις: A εἶναι A δὲν εἶναι ἰσοδύναμος πρὸς τὴν πρότασιν: A εἶναι, ἢ: εἶναι ἐν A. (Εἶναι, τεθειμένον ἄνευ κατηγορήματος, ἐκφράζει τι παντελῶς διάφορον, ἢ εἶναι μὲ κατηγορημα). . . ἀλλὰ θέτομεν: ἐάν (Wenn) A εἶναι, τότε (so) εἶναι A. Ἐπομένως δὲν εἶναι τὸ ζήτημα ἐάν εἶναι καθόλου A ἢ ὄχι. Δὲν εἶναι τὸ ζήτημα περὶ τοῦ περιεχομένου τῆς προτάσεως, ἀλλὰ μόνον περὶ τῆς μορφῆς της. . . Ἐπομένως διὰ τῆς ἀποφάνσεως ὅτι ἡ ἀνωτέρω πρότασις ἀπλῶς εἶναι βεβαία, καθορίζεται τοῦτο, ὅτι μεταξὺ ἐκείνου τοῦ ἐάν καὶ τούτου τοῦ τότε ὑπάρχει ἀναγκαία σχέσις ἢ δὲ ἀναγκαία σχέσις μεταξὺ ἀμφοτέρων τίθεται ἀπλῶς καὶ ἄνευ λόγου (schlechthin und ohne allen Grund). Ὀνομάζω ταύτην τὴν ἀναγκαίαν σχέσιν = X» (Grundlage der gesamten Wissenschaftslehre. Tübingen 1802, σελ. 4). Τὸ X εἶναι τεθειμένον ἐν τῷ ἐγώ, καὶ διὰ τοῦ ἐγώ, διότι τὸ ἐγώ εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐν τῇ ἀνωτέρω προτάσει κρίνει, καὶ μάλιστα κρίνει συμφώνως πρὸς τὸ X, ὡς συμφώνως πρὸς τινὰ νόμον· ἐπομένως οὗτος ὁ νόμος δίδεται εἰς τὸ ἐγώ, καὶ ἐπειδὴ οὗτος τίθεται ἀπολύτως καὶ ἄνευ ἄλλου λόγου, πρέπει νὰ δίδεται εἰς τὸ ἐγώ διὰ τοῦ ἐγώ. Δὲν γνωρίζομεν ἐάν τὸ A εἶναι τεθειμένον καὶ πῶς εἶναι τεθειμένον· ἀλλὰ X, ἐπειδὴ ὀφείλει νὰ δεικνύῃ σχέσιν μεταξὺ ἀγνώστου τινὸς θέσεως, τοῦ A καὶ ἀπολύτου τινὸς θέσεως, ὑπὸ τὸν ὄρον ταύτης τῆς πρώτης θέσεως, τοῦ αὐτοῦ A, δὲν εἶναι δυνατὸν ἢ ἐάν A εἶναι τεθειμένον. Λοιπὸν X εἶναι πραγματικῶς τεθειμένον ἐν τῷ ἐγώ, τὸ A εἶναι τεθειμένον ὅπως τὸ X ἐν τῷ ἐγώ καὶ διὰ τοῦ ἐγώ. Κατ' ἀκολουθίαν, ἀντὶ νὰ εἴπωμεν: ἐάν A εἶναι, A εἶναι, θὰ εἴπωμεν: ἐάν A εἶναι τεθειμένον ἐν τῷ ἐγώ, τότε εἶναι τεθειμένον, εἶναι. Οὕτω, χάρις εἰς τὸ X, τὸ ἐγώ παρατηρεῖ ὅτι ἐάν A ὑπάρχη τὸ ἴδιον πρὸς τὸν ἑαυτὸν του, εἶναι τοῦτο ἐπειδὴ ὑπῆρξε τεθειμένον ἐν τῷ ἐγώ. Τὸ νὰ ὑπάρχη τὸ ἴδιον πρὸς τὸν ἑαυτὸν του, εἶναι ἡ ιδιότης τοῦ ἐγώ. Τὸ ἀπολύτως τεθειμένον X θὰ δύναται ἤδη νὰ διατυπώνεται ὡς ἐξῆς: ἐγώ=ἐγώ· ἐγώ εἶμαι ἐγώ: ἐγώ εἶμαι. Ἡ ἡμετέρα κατασκευὴ μᾶς κάμνει νὰ πραγματοποιήσωμεν σπουδαίαν τινὰ πρόοδον. Ἡ πρότασις $A=A$ ἦτο ἐξηρητημένη ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον: Ἐάν A εἶναι τεθειμένον, ἐλέγομεν, εἶναι τε-

θειμένον με τὸ κατηγορημα A · ἀλλὰ δὲν ἐγνώριζομεν ἐὰν A εἶναι τεθειμένον, καὶ ἐπομένως, δὲν ἐγνώριζομεν ποῖον κατηγορημα ἀνήκεν εἰς αὐτό. Ἡ πρότασις ἐγὼ εἶμαι ἐγώ, τοῦναντίον εἶναι ἀνεξάρτητος κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ κατὰ τὴν μορφήν. Τὸ ἐγὼ δὲν εἶναι τεθειμένον ἐξηρητημένως, ἀλλ' ἀπολύτως, με τὸ κατηγορημα τῆς ταυτότητος με τὸν ἑαυτὸν του.

Ἐν τούτοις, ἔχομεν ἀκόμη μόνον γεγονός, δὲν ἔχομεν τὴν ὑψίστην πρᾶξιν. Τῷ ὄντι, ἡ ὑποχρέωσις αὕτη τοῦ νὰ θεωρῶμεν ὡς βεβαίαν τὴν σχέσιν τῆς ταυτότητος X περιεχομένην εἰς τὸ $A=A$, εἶναι γεγονός τῆς συνειδήσεως καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ γεγονότος στηρίζεται ἐν τῇ ἡμετέρα κατασκευῇ ἡ πρότασις «ἐγὼ εἶμαι» τὴν ὁποίαν, οὐχ' ἦττον θεωροῦμεν ὅτι εἶναι ἀρχή. Εἶναι φανερόν ἐκ τούτου ὅτι ἕως ἐδῶ, ἡ πρότασις «ἐγὼ εἶμαι» δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ αὕτη ὡς γεγονός. Θὰ εἴπωμεν ὅτι εἶναι τὸ ὑψίστον γεγονός τῆς ἐμπειρικῆς συνειδήσεως, διότι ἐκ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἐγὼ ἐξαρτᾶται ἡ ὑπάρξις παντός ὅ,τι εἶναι τεθειμένον ἐν τῷ ἐγώ, δηλαδή πάντα τὰ γεγονότα τῆς συνειδήσεως. Πρέπει νὰ φθάσωμεν μέχρι τῆς ἐνεργείας. $A=A$ εἶναι κρίσις. Ἡ κρίσις αὕτη εἶναι ἐνέργεια, καὶ ἡ βᾶσις ταύτης τῆς ἐνεργείας δὲν δύναται νὰ εἶναι ἢ $X=ἐγὼ$ εἶμαι, δηλαδή ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι τεθειμένον ἀπολύτως. Τοῦτο τὸ «ἐγὼ εἶμαι» εἶναι ὁ καθαρὸς χαρακτήρ τῆς ἐνεργείας.

Οὕτω ἡ καθαρὰ ἐνέργεια τοῦ ἐγώ, εἶναι ἡ πρᾶξις διὰ τῆς ὁποίας τὸ ἐγὼ θέτει ἑαυτό.

«Τὸ ἐγὼ θέτει ἑαυτό, καὶ εἶναι, χάρις εἰς τοῦτο τὸ ἀπλοῦν θέτειν δι' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου καὶ ἀντιστρόφως: τὸ ἐγὼ εἶναι, καὶ θέτει τὸ εἶναι του ἕνεκα τοῦ ἀπλοῦ του, εἶναι». (Grundlage σελ. 8). Εἶναι συγχρόνως ἐνέργεια καὶ προϊόν ἐνεργείας: τὸ ἐνεργὸν καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον παράγεται διὰ τῆς ἐνεργείας· ἡ ἐνέργεια (Handlung) καὶ ἡ πρᾶξις (Tat) εἶναι ἕν καὶ τὸ αὐτό, καὶ οὕτω τὸ «ἐγὼ εἶμαι» εἶναι ἡ ἔκφανσις ἐνεργείας (Tathandlung) καὶ τῆς μόνῆς δυνατῆς. Τὸ ἐγὼ λοιπὸν δὲν δύναται νὰ εἶναι τεθειμένον παρ' ἄλλου τινός ἢ παρ' αὐτοῦ· καὶ κατὰ τὴν ἐνέργειάν του δὲν δύναται ν' ἀναφέρεται ἢ εἰς αὐτό. Ἐγὼ εἶμαι μόνον δι' ἐμέ· ἀλλὰ δι' ἐμέ εἶμαι ἀναγκαίως. Τὸ θέτειν ἑαυτὸ καὶ εἶναι, λεγόμενα περὶ τοῦ ἐγώ, εἶναι παντελῶς ἴσα. Ἡ πρότασις: ἐγὼ εἶμαι, ἐπειδὴ ἐγὼ ἔχω θέσει τὸν ἑαυτόν μου, δύναται νὰ διατυπωθῇ καὶ οὕτω: ἐγὼ εἶμαι ἀπολύτως,